

Н. І. Білак, кандидат юридичних наук,
викладач Одеського державного університету внутрішніх
справ, керівник грантового проекту «Інституційна
спроможність митних органів: кадрово-інструментальна
складова»

А. В. Назарчук, аспірант, асистент кафедри
адміністративного та фінансового права Національного
університету «Одеська юридична академія», юрист
грантового проекту «Інституційна спроможність митних
органів: кадрово-інструментальна складова»

ТРУДОВІ СПОРИ ЗА УЧАСТЮ ПРАЦІВНИКІВ МИТНИХ ОРГАНІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена комплексному аналізу правових засад виникнення, розгляду та вирішення трудових спорів, стороною в яких виступають працівники митних органів України. Розглянуто особливості правового статусу працівників митниці, специфіка їхньої трудової діяльності, а також нормативно-правове регулювання трудових відносин у цій сфері. Проаналізовано правовий статус працівників митних органів як суб'єктів трудового права. Досліджено теоретичні засади виникнення та розвитку трудових спорів у контексті діяльності митних органів.

Зазначено, що специфіка спорів, пов'язаних з трудовою діяльністю митників полягає в тому, що це публічно-правові спори, які розглядаються в межах адміністративного судочинства. За таких умов державний службовець митних органів виступатиме учасником адміністративних процесуальних відносин, користуватиметься сукупність правомочностей, необхідних для участі у розгляді публічно-правових спорів, пов'язаних з проходженням публічної служби в судовому порядку.

Досліджено існуючі механізми розгляду та вирішення трудових спорів, стороною яких є працівники митниці. Особливу увагу приділено аналізу судової практики у справах за участю працівників митних органів, виявленню типових порушень трудових прав та ефективності існуючих механізмів їх захисту.

Проаналізовано проблему обмеженості публічної інформації щодо трудових спорів у Державній митній службі України на прикладі відповіді на інформаційний запит громадської організації в рамках проекту, спрямованого на підвищення прозорості та підзвітності митного органу. Розглянуто обґрунтування Держмитслужби України щодо надання узагальненої статистики без деталізації за ключовими категоріями трудових спорів. Обґрунтовано на основі проведеного аналізу необхідність удосконалення механізмів збору, узагальнення та оприлюднення даних про трудові спори в Державній митній службі України для забезпечення ефективного громадського контролю та підвищення рівня прозорості управління персоналом.

Виявлено проблемні питання у правовому регулюванні та практиці вирішення трудових спорів у митних органах. Сформульовано теоретично обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики запобігання та вирішення трудових спорів за участю працівників митних органів.

Ключові слова: трудові спори, громадський контроль, митні органи, правосуддя, захист прав та інтересів.

N. I. Bilak, A. V. Nazarchuk. Labor disputes involving customs officers: theoretical and legal aspect

The article is devoted to a comprehensive analysis of the legal principles of the emergence, consideration and resolution of labor disputes in which employees of the customs authorities of Ukraine are parties. The features of the legal status of customs employees, the specifics of their labor activities, as well as the regulatory and legal regulation of labor relations in this area are considered. The legal status of customs employees as subjects of labor law is analyzed. The theoretical principles of the emergence and development of labor disputes in the context of the activities of customs authorities are studied.

It is noted that the specificity of disputes related to the labor activities of customs officers is that they are public-law disputes that are considered within the framework of administrative proceedings. Under such conditions, a civil servant of customs authorities will act as a participant in administrative procedural relations, will use the set of powers necessary for participation in the consideration of public-law disputes related to the passage of public service in court.

The existing mechanisms for considering and resolving labor disputes involving customs employees were studied. Particular attention was paid to the analysis of judicial practice in cases involving customs employees, the identification of typical violations of labor rights and the effectiveness of existing mechanisms for their protection.

The problem of limited public information on labor disputes in the State Customs Service of Ukraine was analyzed using the example of a response to an information request from a public organization within the framework of a project aimed at increasing the transparency and accountability of the customs authority. The justification of the State Customs Service of Ukraine for providing generalized statistics without detailing by key categories of labor disputes was considered. Based on the analysis, the need to improve

the mechanisms for collecting, summarizing, and publishing data on labor disputes in the State Customs Service of Ukraine was substantiated to ensure effective public control and increase the level of transparency of personnel management.

Problematic issues in the legal regulation and practice of resolving labor disputes in customs authorities were identified. Theoretically based proposals have been formulated to improve the legislation and practice of preventing and resolving labor disputes with the participation of customs officials.

Key words: labor disputes, public control, customs authorities, justice, protection of rights and interests.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування митних органів значною мірою залежить від належного врегулювання трудових відносин з їхніми працівниками. Виникнення трудових спорів у цій специфічній сфері може негативно впливати на виконання покладених завдань та створювати соціальну напругу, а також знижувати імідж митної служби. Недостатня теоретико-правова розробленість особливостей трудових спорів за участю працівників митниці та відсутність комплексного аналізу існуючих механізмів їх вирішення зумовлюють необхідність глибокого наукового дослідження цієї проблематики для вдосконалення правового регулювання та практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджували окремі аспекти діяльності митних органів, а також питання дотичні до проблем, що виникають в ході трудової діяльності митників слід віднести: А. Гушлик, А.О. Бабенко, Є.В. Додін, А.М. Юшко, І.Л. Кріцак, Б.А. Кормич, К.Ю. Мельник, В.В. Прокopenко, Д.В. Приймаченко, О.П. Федотов, Т.А. Курмаз, Ю.В. Оніщик, Т.І. Осін-Білоус та ін. Втім проведений аналіз наукових розвідок свідчить про загальний інтерес до проблем публічно-правових спорів, пов'язаних з трудовою діяльністю працівників митниці та відсутність комплексного теоретико-правового дослідження вказаної проблематики на сучасному етапі. Наявні наукові праці формують підґрунтя для подальших досліджень, окреслюючи загальні принципи трудового права, особливості діяльності митних органів та фіксуючи окремі випадки трудових спорів за участю працівників митних органів. Водночас специфіка виникнення, правового регулювання та шляхів вирішення трудових спорів у митній сфері потребує окремого наукового аналізу та проведення системного теоретико-правового аналізу означеної проблематики.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного теоретико-правового аналізу трудових спорів, стороною в яких виступають працівники митних органів України, з метою виявлення їх специфіки, особливостей правового регулювання, а також визначення проблемних аспектів та можливих шляхів удосконалення механізмів їх запобігання та вирішення.

Виклад основного матеріалу. Підвищення прозорості та підзвітності державних органів є ключовим елементом демократичного розвитку та необхідною умовою для ефективної боротьби з корупцією та забезпечення належного управління. У цьому контексті особливої уваги заслуговує діяльність Державної митної служби України, яка відіграє важливу роль у забезпеченні економічної безпеки держави та наповненні державного бюджету. Щодо нормативного підґрунтя впорядкування трудової діяльності в митних органах, то слід вказати на Конституцію України, Митний кодекс, Закон України «Про державну службу», Кодекс законів про працю тощо. Водночас фундаментальне значення має саме конституційне право працівників на судовий захист у справах щодо забезпечення їх прав [1].

Серед причин, які можуть провокувати спори за участю працівників митниці щодо виду їх трудової діяльності, можна виокремити: 1) неправомірне застосування дисциплінарних стягнень (специфіка служби в державних органах, включаючи митницю, передбачає особливі підстави та порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності, порушення якого можуть стати причиною спорів); 2) неправомірне звільнення з посади, що може бути пов'язане з реорганізацією, скороченням штату або іншими підставами, закінченням строку трудового контракту, законність яких часто оскаржується в судовому порядку; 3) питання просування по службі та кар'єрного росту; 4) недотримання гарантій соціального захисту (пенсійне забезпечення, відпустки); 5) конфлікти, пов'язані з умовами праці та режимом несення служби, що може бути зумовлено специфікою режиму роботи на митних постах, можливими ненормованими робочими днями або іншими особливостями, що може стати предметом трудових спорів; 6) питання оплати праці, преміювання та надбавок; 7) оскарження наказів та розпоряджень керівництва, що стосуються трудових прав та обов'язків працівників митниці на предмет їх законності та обґрунтованості; 8) неправомірне переведення без згоди працівника на інше робоче місце; 9) інше. Як слушно відмічено Федотовим О.П.: «...процеси реорганізації в митних органах можуть провокувати виникнення трудових спорів, пов'язаних зі змінами в організації праці [4]. Наведений перелік враховує як загальні причини трудових спорів, так і специфічні аспекти, пов'язані зі службою в митних органах.

Механізм захисту трудових прав працівників митних органів включає як позасудовий порядок, так і судовий. Слід зазначити, що специфіка спорів, пов'язаних з трудовою діяльністю митників полягає в тому, що це публічно-правові спори, які розглядаються в межах адміністративного судочинства. Так, виходячи з положень ст. 20 КАС України, юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи щодо: «...спорів фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних

актів), спорів із приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби» [10]. Відповідно, державний службовець митного органу може оскаржити рішення щодо проходження митної служби до адміністративного суду. За таких умов державний службовець митних органів виступатиме учасником адміністративних процесуальних відносин, користуватиметься сукупність правомочностей, необхідних для участі у розгляді публічно-правових спорів, пов'язаних з проходженням публічної служби в судовому порядку. Слушною в цьому контексті є теза О.М. Михайлова щодо визначення учасника адміністративного судочинства як особи, якої наділено: адміністративною процесуальною правоздатністю; правом на реалізацію власної адміністративної процесуальної дієздатності для участі у здійсненні адміністративного процесу за певних умов, для цілей захищеності, відновлення, охорони наданих прав, інтересів учасника суспільних відносин певного типу [13].

Бевзенко В.Б. детерміновано участь державних службовців митних органів в розгляді публічно-правових спорів як участь функціонерів публічних органів влади в адміністративному процесі, що є можливою при умові: відповідних норм права, якими встановлено їх правовий статус, визначено межі та змістовне наповнення їх завдань і функцій, окреслення фактичних підстав участі в адміністративному процесі – прийняті, вчинені або допущені цими особами рішення, дії, факти бездіяльності тощо [14].

Ще у 2013 році А.М. Юшко, аналізуючи судову практику вказував на зростання кількості трудових спорів, зокрема, у Львівській митниці [1]. І нажалі не питання не змінилось досі. Аналіз статистичних даних, отриманих від Держмитслужби в межах супроводження проекту «ACCORD: Accountability and Capacity-building for Customs Oversight and Reform Development» підкреслюють нагальність дослідження цієї проблематики в контексті діяльності митних органів, а саме в частині удосконалення судового захисту трудових прав державних службовців митних органів.

У межах Проекту «ACCORD: Accountability and Capacity-building for Customs Oversight and Reform Development», що реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу, спрямованого на сприяння прозорості, підзвітності та ефективності діяльності митних органів, громадською організацією «Молодіжний центр розвитку» було направлено до Державної митної служби України запит на публічну інформацію в рамках одного з аналітичних досліджень цього проекту, метою якого було отримання статистичних даних щодо трудових спорів за 2023-2024 роки в розрізі місяців, митниць, Держмитслужби та основних підкатегорій (поновлення на роботі, дисциплінарні стягнення, ненадання відпусток, питання матеріального забезпечення) [12].

Втім з отриманої відповіді було з'ясовано, що в Держмитслужбі України наявна лише статистична інформація по справам, учасником в яких є митниці, узагальнена по категоріям спорів, однією з яких є спори з питань проходження та припинення державної служби. Вказана інформація узагальнюється за формою, яка не передбачає формування даних окремо з питань: поновлення на роботі, дисциплінарних стягнень, ненадання відпусток, питання матеріального забезпечення тощо. Тобто така інформація, оскільки вона не формується на постійній основі не підпадає під ознаки «публічної». У зв'язку з чим, Держмитслужбою України було надано лише наявну запитувану статистичну інформацію по справам вказаної категорії за 2023 та 2024 роки, учасником в яких є митниці в розрізі місяців та митниць. Водночас інформацію по справам вказаної категорії спорів учасником, в яких є Держмитслужба було надано в розрізі місяців та предмета позову [12].

Таким чином, отримана відповідь від Держмитслужби України виявила проблеми недостатньої деталізації статистичних даних про трудові спори в Державній митній службі України та обмеженості публічної інформації щодо зазначеного питання.

Наведене обґрунтування Держмитслужби України щодо надання узагальненої статистики без деталізації за ключовими категоріями трудових спорів дає підстави говорити про те, що Державною митною службою України нажалі не визначено потреби у деталізації трудових спорів за підкатегоріями, що дало б змогу виявляти краще причини виникнення кожної підкатегорії спорів, виявлення законодавчих пробілів, динаміки та реагувати на їх усунення.

Окрім цього проаналізовано статистичні дані щодо судових справ за позовами працівників та колишніх працівників митниць з питань проходження та припинення державної служби за 2023 рік. Дані було отримано у вигляді таблиці, що містить статистичні дані щодо кількості судових справ, в яких митниці виступали відповідачем за позовами працівників та колишніх працівників з питань проходження та припинення державної служби у 2023 році. Представлені дані в розрізі місяців та окремих митниць. Основні спостереження дають змогу зробити наступні висновки.

Так, за 2023 рік загальна кількість судових справ даної категорії склала 141. При цьому, найбільша кількість справ зафіксована щодо Одеської митниці (31 справа). На другому місці у цьому рейтингу – Київська митниця (23 справи), на третьому – Закарпатська митниця (14 справ), на четвертому – Львівська митниця (9 справ). Такі дані можуть свідчити про різні фактори, включаючи розмір митниці, інтенсивність кадрових змін, якість кадрової роботи або наявність певних системних проблем у сфері трудових відносин.

Щодо розподілу справ за місяцями, то протягом 2023 року найбільша кількість нових справ була зареєстрована у березні (21 справа) та серпні (25 справ). Найменша кількість нових справ припадає на лютий (6 справ).

Отже, надані дані свідчать про наявність значної кількості трудових спорів у митних органах протягом 2023 року. Нерівномірний розподіл справ між різними митницями вказує на можливі локальні особливості та проблеми у сфері трудових відносин. Пікові значення кількості нових справ у певних місяцях можуть бути пов'язані з певними подіями або управлінськими рішеннями.

Щодо аналізу статистичних даних про судові справи за позовами працівників та колишніх працівників митниць з питань проходження та припинення державної служби за 2024 рік [12], то надана таблиця містить аналогічні статистичні дані за 2024 рік, представлені в тому ж розрізі: місяці та окремі митниці. Основні спостереження (порівняно з 2023 роком) дають можливість говорити про те, що за 2024 рік загальна кількість судових справ даної категорії склала 161, що свідчить про зростання загальної кількості справ порівняно з 2023 роком (141 справа). Розподіл кількості справ за окремими митницями також зазнав певних змін: Водночас, Одеська митниця залишається лідером за кількістю справ (34 справи), демонструючи незначне зростання. Київська митниця також показує зростання кількості справ (до 27). Закарпатська митниця демонструє значне зростання кількості справ (до 22). Кількість справ щодо Львівської митниці дещо зросла (до 12). Динаміка кількості нових справ за місяцями у 2024 році також має свої особливості. Так, найбільша кількість нових справ припадає на березень (21 справа, як і в 2023 році) та липень (22 справи). Спостерігається більш рівномірний розподіл протягом року порівняно з 2023 роком, хоча пікові значення все ж присутні.

Порівняльний аналіз 2023 та 2024 років (щодо митниць) свідчить, що загальна кількість трудових спорів, учасниками яких є митниці, зросла у 2024 році порівняно з 2023 роком, що може свідчити про посилення проблем у сфері трудових відносин або збільшення кількості звільнень/реорганізацій.

Митниці з найбільшою кількістю спорів у 2023 році (Одеська, Київська, Закарпатська, Львівська) продемонстрували подальше зростання кількості справ у 2024 році, що може вказувати на наявність системних проблем саме в цих регіонах. Таким чином, дані за 2024 рік підтверджують наявність значної кількості трудових спорів у митних органах та демонструють тенденцію до їх зростання. Збільшення кількості справ у найбільших митницях потребує особливої уваги та аналізу причин виникнення цих спорів.

Проблематика обмеженості публічної інформації про трудові спори полягає у відсутності деталізованої статистичної інформації про трудові спори в Держмитслужбі України, що в свою чергу породжує створює низку проблем, серед яких можна виокремити: 1) ускладнення громадського контролю, оскільки за таких умов громадські організації та експерти позбавлені можливості повноцінно аналізувати стан трудових відносин в митних органах, виявляти системні проблеми та здійснювати ефективний громадський контроль за діяльністю Держмитслужби України в цій сфері; 2) обмеження для наукових досліджень, оскільки такий стан речей унеможливує отримання науковцями необхідних даних для проведення глибокого аналізу причин та наслідків трудових спорів у митній службі, що ускладнює розробку обґрунтованих рекомендацій щодо покращення ситуації; 3) недостатня прозорість управління персоналом, адже відсутність публічної деталізованої статистики може свідчити про недостатню прозорість процесів управління персоналом в митних органах та створювати підґрунтя для можливих зловживань; 4) ускладнення порівняльного аналізу, адже за таких умов не можливо порівнювати статистику за різними категоріями спорів та між різними митницями та виявляти найбільш проблемні аспекти трудових відносин та регіони, де вони мають місце.

З огляду на що, за результатами проведеного аналізу вважаємо за необхідне удосконалення механізмів збору, узагальнення та оприлюднення даних про трудові спори в Державній митній службі України для забезпечення ефективного громадського контролю та підвищення рівня прозорості управління персоналом.

Також варто відмітити, що законодавством визначено альтернативні шляхи вирішення трудових спорів, включаючи комісії з трудових спорів та судовий розгляд [6]. Варто враховувати, що спори щодо проходження публічної служби, до якої належать працівники митних органів, мають свою специфіку [5]. Вказана позиція узгоджується з Рекомендацією R (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розглядові спорів між адміністративними органами і сторонами-приватними особами від 05.09.2001 р., що передбачає віднесення до альтернативних засобів вирішення спорів: внутрішній перегляд, примирення, медіація і пошук урегулювання шляхом переговорів, можуть застосовуватися до судового розгляду. Застосування цих засобів є можливим як попередня умова судового розгляду або під час судового розгляду за рекомендацією судді [15].

Важливу роль у досудовому врегулюванні конфліктів можуть відігравати комісії з трудових спорів [3]. Створення ефективно функціонуючих комісій з трудових спорів на рівні митних органів може сприяти запобіганню ескалації конфлікту [9].

Для вирішення виявленої проблеми та підвищення рівня прозорості та підзвітності митних органів у сфері трудових відносин пропонуються наступні заходи:

удосконалення системи обліку та узагальнення статистичних даних шляхом розробки та впровадження нової уніфікованої форми обліку трудових спорів, яка б передбачала обов'язкову фіксацію інформації за основними категоріями (зокрема, поновлення на роботі, дисциплінарні стягнення, ненадання відпусток, питання матеріального забезпечення тощо) як на рівні окремих митниць, так і центрального апарату;

забезпечити регулярне оприлюднення на офіційному веб-сайті Державної митної служби України деталізованої статистичної інформації (наприклад, щоквартальне) про трудові спори в розрізі місяців, митниць та основних категорій;

забезпечення відкритого доступу до знеособлених даних шляхом надання за запитом первинних даних щодо трудових спорів для проведення незалежних досліджень (з дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних);

запровадження практики регулярного проведення внутрішніх аудитів та аналізу причин трудових спорів з метою виявлення системних причин виникнення трудових спорів та розробки заходів для їх запобігання, із подальшим оприлюдненням результатів таких аудитів (у знеособленому вигляді);

залучати представників громадських організацій та незалежних експертів до обговорення питань прозорості та підзвітності у сфері управління персоналом, а також до розробки рекомендацій щодо покращення ситуації;

впровадження механізмів зворотного зв'язку шляхом створення ефективних каналів комунікації для працівників Державної митної служби України з питань трудових відносин та забезпечити оперативне реагування на їхні звернення.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отримана відповідь від Державної митної служби України на запит щодо статистики трудових спорів виявила проблему обмеженості публічної інформації у цій важливій сфері. Недостатня деталізація наданих даних ускладнює здійснення ефективного громадського контролю, проведення наукових досліджень та оцінку прозорості управління персоналом у митних органах. Запропоновані у статті заходи спрямовані на удосконалення системи обліку та оприлюднення статистичної інформації про трудові спори в Державній митній службі України, що сприятиме підвищенню рівня прозорості та підзвітності митного органу, зміцненню довіри суспільства та створенню більш сприятливих умов для роботи співробітників. Реалізація цих пропозицій є важливим кроком на шляху до узгодження митної політики України зі стандартами Європейського Союзу та забезпечення належного рівня публічного контролю за діяльністю державних органів.

Наявна форма узагальнення даних по трудовим спорам, яка ведеться Держмитслужбою України не передбачає формування інформації за конкретними підкатегоріями (зокрема, таких як поновлення, дисциплінарні стягнення тощо). Вважаємо, що відсутність розбивки за такими підкатегоріями, як поновлення на роботі, дисциплінарні стягнення, ненадання відпусток та питання матеріального забезпечення є негативним фактором, оскільки не в повній мірі слідує принципу прозорості в забезпеченні трудових прав державних службовців митних органів.

Список використаних джерел:

1. Юшко А.М. Удосконалення правових гарантій працівників при вивільненні у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. Вип. 7. С. 128-135. URL: <https://surl.li/fhchpw>
2. Юшко А.М. Переведення на іншу роботу: автореферат дис.... к. ю. н. А. М. Юшко ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2002. 20 с. URL: <https://surl.li/aljjuu>
3. Курмаз Т.А. Програма нормативної навчальної дисципліни «Право» підготовки спеціаліст спеціальності 7.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування». URL: <https://surl.li/tgrwsv>
4. Федотов О.П. Деякі питання правового регулювання утворення та припинення митниць як територіальних органів Державної фіскальної служби України. *Митна справа*. 2015. № 6(96). Ч. 2. С. 12-18.
5. Кріцак І.Л. Види досудового врегулювання адміністративно-правових спорів та правові засади їх здійснення. *Правова позиція*. 2022. № 3(36). С. 53-61. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/index.php/journal/article/view/246/241>
6. Гушилик А. Матеріально-правовий і процесуально-правовий статус неплатоспроможного боржника. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 135-139. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/10/2018_10_135_139_Gushulyak.pdf
7. Оніщик Ю.В. Проведення у справах з митних спорів в адміністративному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2022. 20 с. URL: <https://surl.li/chklby>
8. Хошуляк О.О. Ринок юридичних послуг в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 6. С. 286-291. URL: <http://www.srd.uzhnu.uz.ua/wp-content/uploads/2016/10/286-291.pdf>
9. Мельник К.Ю., Бабенко А.О. Проблеми юридичних гарантій трудових прав працівників при укладенні, зміні та розірванні трудового договору: монографія. Харків : Право, 2016. 384 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/70363288.pdf>
10. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20171215#n9553>
11. Запит на публічну інформацію ГО «Молодіжний центр розвитку». 2024.
12. Лист Держмитслужби №10/10-05/190 від 19.12.2024 р.
13. Михайлов О.М. Правовий статус інших учасників адміністративного судочинства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 24 с.

14. Бевзенко В.М. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2010. 35 с.

15. Рекомендація R 9 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами-приватними особами від 05.09.2001 р. URL: <https://surl.li/eprlxd>

References:

1. Bevzenko, V. M. (2010). Subyekty vladnykh povnovazhen' v administratyvnomu sudochynstvi Ukrayiny [Subjects of power in administrative legal proceedings of Ukraine] (Extended abstract of doctoral dissertation). Kharkiv. [in Ukrainian].

2. Fedotov, O. P. (2015). Deyaki pytannya pravovoho rehulyuvannya utvorenniya ta prypynennya mytnyts' yak terytorial'nykh orhaniv Derzhavnoyi fiskal'noyi sluzhby Ukrayiny [Some issues of legal regulation of the formation and termination of customs as territorial bodies of the State Fiscal Service of Ukraine]. *Mytna sprava*, 6(96), Ch. 2, 12-18. [in Ukrainian].

3. Hushulyk, A. (2018). Material'no-pravovyy i protsesual'no-pravovyy status neplatospromozhnogo borzhnyka [Substantive and procedural legal status of an insolvent debtor]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 10, 135-139. Retrieved from <https://surl.li/mmrsrr> [in Ukrainian].

4. Khokhulyak, O. O. (2011). Rynok yurydychnykh posluh v Ukrayini: problemy ta perspektyvy rozvytku [Legal services market in Ukraine: problems and prospects of development]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, 6, 286-291. Retrieved from <https://surl.li/ovgbpl> [in Ukrainian].

5. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 06.07.2005 r. № 2747-IV [Code of Administrative Procedure of Ukraine: Law of Ukraine dated July 6, 2005 No. 2747-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20171215#n9553> [in Ukrainian]

6. Kritsak, I. L. (2022). Vydy dosudovoho vregulyuvannya administratyvno-pravovykh sporiv ta pravovi zasady yikh zdiysnennya [Types of pre-trial settlement of administrative disputes and legal principles of their implementation]. *Pravova pozytsiya*, 3(36), 53-61. Retrieved from <http://legalposition.umsf.in.ua/index.php/journal/article/view/246/241> [in Ukrainian].

7. Kurmaz, T. A. Prohrama normatyvnoyi navchal'noyi dystsypliny «Pravo» pidhotovky spetsialist spetsial'nosti 7.03060101 «Menedzhment orhanizatsiy i administruvannya» [Program of the normative academic discipline "Law" for the training of specialists in the specialty 7.03060101 "Management of organizations and administration"]. Retrieved from <https://surl.li/vebrmq> [in Ukrainian].

8. Lyst Derzhmytsluzhby №10/10-05//190 vid 19.12.2024 r. [Letter of the State Customs Service No. 10/10-05//190 dated December 19, 2024]. [in Ukrainian].

9. Melnyk, K. Yu., & Babenko, A. O. (2016). Problemy yurydychnykh harantiy trudovykh prav pratsivnykiv pry ukladenni, zmini ta rozirvanni trudovoho dohovoru: monohrafiya [Problems of legal guarantees of labor rights of employees in concluding, amending and terminating an employment contract: monograph]. Pravo. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/70363288.pdf> [in Ukrainian].

10. Mykhaylov, O. M. (2015). Pravovyy status inshykh uchastnykiv administratyvnoho sudochynstva v Ukrayini [Legal status of other participants in administrative legal proceedings in Ukraine] (Extended abstract of candidate's dissertation). Odesa. [in Ukrainian].

11. Onishchuk, Yu. V. (2022). Provadzhennya u spravakh z mytnykh sporiv v administratyvnomu sudochynstvi Ukrayiny [Proceedings in cases of customs disputes in administrative legal proceedings of Ukraine] (Extended abstract of candidate's dissertation). Natsional'nyy universytet «Odes'ka yurydychna akademiya». Retrieved from <https://surl.li/yqflsw> [in Ukrainian].

12. Rekomendatsiya R (2001). 9 Komitetu ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam shchodo alternatyv sudovomu rozhlyadu sporiv mizh administratyvnymy orhanamy y storonamy-pryvatnymy osobamy vid 05.09.2001 r. [Recommendation R (2001) 9 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties of September 5, 2001]. Retrieved from <https://surl.li/qsnyly> [in Ukrainian].

13. Zapyt na publichnu informatsiyu HO «Molodizhnyy tsentr rozvytku» [Public information request of the NGO "Youth Development Center"]. (2024). [in Ukrainian].

14. Yushko, A. M. (2002). Perevedennya na inshu robotu [Transfer to another job] (Extended abstract of candidate's dissertation). Kharkivs'kyi natsional'nyy universytet vnutrishnikh sprav. Retrieved from <https://surl.li/ryewva> [in Ukrainian].

15. Yushko, A. M. (2013). Udoshkonalennya pravovykh harantiy pratsivnykiv pry vyvilnenni u zvyazku zi zminamy v orhanizatsiyi vyrobnytstva i pratsi [Improvement of legal guarantees of employees in case of dismissal due to changes in the organization of production and labor]. *Aktualni problemy prava: teoriya i praktyka*, 7, 128-135. Retrieved from <https://surl.li/xpbymd> [in Ukrainian].